1

У славному місті Падуї, заснованому ще Антенором, братом троянського царя Пріама, жив собі близько року 1220-го від Різдва Христового міщанин на ім'я Нікколо Беккіно. У спадок дістався йому палац на вулиці св. Агати, а також маєтки з угіддями на околиці міста.

Всупереч звичаям заможних падуанців, він не користувався срібним посудом, а задовольнявся, як усі прості люди, олов'яними мисками і кухлями, та й ті звелів зробити такими маленькими, що вони вміщали лише трохи вина та м'яса. А чинив він так для того, щоб менше витрачатись на їжу. Хоч дрова в Падуї були дешеві, Нікколо топив свій камін усяким мотлохом і проводив усю зиму майже без вогню, бо вважав, що топити дровами — це все одно що пускати своє майно на вітер.

Він охоче позичав гроші всім, хто їх потребував, але тільки під заставу і за добрий процент. На таких умовах він був дуже послужливий, про що свідчила його величезна кована скриня, повна розписок, де на доброму пергаменті було чітко і ясно написано, що боржники визнають свої зобов'язання щодо нього. Якби він не був християнином, його, певно, назвали б лихварем. Та й справді, свої позички він стягав якнайретельніше, згідно з законом. А закон Падуї був дуже суворий до неоплачених боржників. їх садили у в'язницю, де їм тільки й лишалося, що вмирати з голоду, бо подеста[1] не мав наміру годувати їх на кошти міста, а найншновніші городяни хоч і вважали, що відвідування в'язнів є однією із семи заповідей милосердя, проте не квапилися виконувати ту заповідь більш як один раз за все життя. Одначе близько року божого 1210-го закони Падуї були пом'якшені. Відтепер уже боржників, розорених спустошливими війнами, що точилися в Ломбардії, просто виганяли з міста. Сам сер Нікколо Беккіно вигнав їх чимало. Тяжко було дивитися на тих нещасних, бездомних людей, що пленталися дорогами Італії зі своїми вбогими пожитками. А

на околицях міста видніли їхні хижі-пустки, де тепер знайшли собі притулок гадюки та вороння.

Року 1222-го сер Нікколо зажадав від майстра Дзеноне Мінуто, аптекаря, щоб той сплатив борг — п'ятсот золотих скудо. Майстер Дзеноне держав аптекарську крамничку на вулиці св. Агати, якраз навпроти садиби Беккіно. Він був ще молодий, проте його густе чорне волосся прикривало вельми вчену голову. Він знав усі рослини, описані Діоскорідом, а один іспанський єврей відкрив йому неоціненні таємниці, що містилися в книжках арабських лікарів. Він володів рукописами, які лишилися після розорення античних бібліотек, навіть читав твори Галена[2]. За всіма тими студіями він не мав коли дбати про торгівлю. Йому б більше личило викладати природничі науки в нещодавно відкритому Падуанському університеті, ніж продавати порошки та мазі. До пізньої ночі при світлі смоляної свічки, а часом і при місячному сяйві схилявся він над товстою книгою,— як казали, трактатом з магії,— а на плечі у нього урочисто сидів кіт, чорний, мов Ереб[3].

2

Кота цього звали Плутоном. Учені люди не могли не помітити, що він мав ім'я поганського бога. А кожен знає, що погани поклонялися демонам. Саме з цієї причини, та й з багатьох інших, того кота вважали за диявола. Принаймні багато людей так говорило. Треба сказати, що Дзеноне не зважав на ці пересуди і нічого не робив, щоб змінити думку своїх співгромадян.

Одного вечора фра[4] Мазо, з нового ордену братів проповідників, у яких тільки на думці й було, що вишукувати єретиків, проходив повз крамничку аптекаря. Він зупинився, побачив зелені вогники, що жаріли в зіницях Плутона,— той уважно стежив, як його хазяїн гортає сторінки старовинної книги.

Фра Мазо насупив брови і сказав:

— Стережися, Дзеноне. Здається мені, що цей кіт забагато знає.

Майстер Дзеноне Мінуто відповів:

— Чи забагато, чи замало, про це можна було б сперечатися. По правді кажучи, фра Мазо, він не знає всього того, що знаємо ми. Проте й ми не знаємо того, що знає він.

Справді, для того, щоб вижити, Плутонові треба було неабиякого хисту. Він частенько не знаходив у домівці ніякої їжі і добував собі поживу дрібними крадіжками. Особливо спритно тягав він обрізки з полиць ковбасника Лотто Галленді — його крамничка була по сусідству з аптекою. Подейкували, що інколи він ділився украденими шматками зі своїм хазяїном. Про це склали віршик, який знали в Падуї навіть діти. Він починався словами:

Це був кіт зеленоокий,

Одяг він носив широкий,

Хутром білячим підбитий,

Мудро вмів він говорити...

Все це були суцільні вигадки. Проте ніякому сумніву не підлягало те, що справи майстра Дзеноне йшли вкрай погано. Надто багато часу приділяв він ученим студіям, надто багато читав та думав. До того ж ці студії були не єдиним його гріхом. Він не досить скромно поглядав на гарненьких жіночок, що заходили до його аптеки, ласкаво гомоніли з ним про се про те, а найвродливіших безкоштовно наділяв шавлією та ангелікою. Ця звичка не призвела б до таких збитків, якби він був аптекарем у Пізі, де всі жінки бридулі, а в Падуї це загрожувало розоренням.

Собі на лихо Дзеноне завинив Нікколо Беккіно п'ятсот золотих скудо. І в п'ятницю 23 квітня, в день святого Георгія, сер Нікколо прийшов до нього в крамничку. Хоч він ніколи не воював, проте одягнений був як солдат: куртка з буйволячої шкіри, а на голові гостроверхий німецький шолом. Просто, щоб не зношувати плаща, підбитого хутром,, він надів обладунок, що лишив йому в заставу якийсь солдат.

— Майстре Дзеноне,— сказав він,— я вас попереджаю, що коли ви не повернете протягом двох тижнів п'ятисот золотих скудо, які ви мені заборгували, то вас виженуть з міста наказом подести, згідно з законом Падуї, а ваша аптека перейде до мене разом з усіма колбами, ретортами, книжками та всім іншим майном.

— Сер Нікколо,— відповів аптекар,— дякую за попередження. Буде так, як завгодно Господові чи ще комусь іншому.

— Хто ж такий цей інший? — запитав сер Нікколо.— І що ви хочете цим сказати?

— Ця книга пояснила б вам дещо, якби ви були розумніший,— відповів майстер Дзеноне, показуючи на свій трактат із магії.

Саме під ту хвилину на книжці сидів Плутон, і сер Нікколо, побоюючись, що кіт цей — диявол, перехрестив свої покриті панциром груди. Старий, який так добре знався на тому, що стосувалося справ і зиску, був у всьому іншому таким довірливим простаком, що брав на віру всякі сміховинні баєчки, немовби святе письмо. Він вірив усьому, що говорили знахарі, і був переконаний, що можна будь-коли побачити, як рицарів перетворюють на свиней, а "золоті монети на сухе листя, і як диявол вселяється в тварину.

Незабаром рознеслася чутка, що не мине і двох тижнів, як майстра Дзеноне Мінуто виженуть з аптеки і засудять за борги на довічне вигнання. Ця звістка засмутила всіх. Дзеноне любили ремісники, а особливо прості жінки. Бог створив жінку вродливішою, ніжнішою й витонченішою від чоловіка, проте водночас і тендітнішою, кволішою і чутливішою до життєвих знегод. Через це жінки частіше звертаються до аптекарів, ніж чоловіки. Тому й аптеку майстра Дзеноне частенько відвідували бідні падуанські дівчата. Вони щиро співчували його лихові. А що не в змозі були дати йому грошей, то дарували йому сльози зі своїх очей. Більше за всіх сумувала Барбара, служниця сера Нікколо Беккіно. Вона одна страждала від нещастя Дзеноне більше, ніж усі інші жінки разом узяті. Падуанські хроніки нічого не кажуть нам про причини цього співчуття, і тому доводиться думати, що Барбара жаліла Дзеноне, бо вона від природи була співчутлива і в грудях її жило Милосердя — дитя Небес. Милосердя могло б обрати собі і менш привабливе житло. Барбарі ледь сповнилося тридцять, вона мала свіже лице і гарну статуру. Ще її вважали, не без підстав, розважливою й кмітливою, розум її був невичерпний на всілякі вигадки, і тому вона могла дурити хазяїна, коли тільки їй заманеться. Проте цього разу вона не знала, що й придумати. Її гризли турботи і тривога, і спочатку вона й не сподівалась, що можна врятувати Дзеноне від вигнання та злиднів. Вона навіть не пробувала власкавити свого безсердого господаря. Цілу ніч вона проплакала в ліжку.

Назавтра, коли вранішня зоря забарвила рожевим сяйвом високі мури й вежі міста, вона вирішила, що не варто втрачати надію: може, з божою поміччю вона ще знайде засіб, як пом'якшити серце Нікколо Беккіно.

Якраз у ті часи в Італії жив один францисканський чернець, що змінив ім'я своїх шляхетних батьків на просте — Антоніо. Не сама лише мудрість людська підказала йому це ім'я. Воно було дароване йому пророцтвом з неба. Бо ж Антоніо означає "грім небесний". Тому, коли фра Антоніо розкривав людям таємниці божественної мудрості, його голос лунав, як грім з гори Сінай. Він глибоко вивчив богослов'я і був

знавцем церковного й світського права, одначе занедбав усі науки задля розіп'ятого Спасителя. Люди вбирали в себе слова ченцеві, як спрагла земля вбирає небесну росу. А щоб якомога більше людей, що жадали правосуддя й миру, могли почути його голос, він промовляв не лише в церквах, а й просто неба. Він поспішав вершити апостольські діла, знаючи, що йому недовго жити на цьому світі. Тяжка хвороба повільно точила його тіло, але його душа не переймалася цим. Лікарі порівнювали його з бойовим слоном, який іде назустріч списам і стрілам. Так само, казали вони, фра Антоніо нападає на людські вади та злочини. Коли він промовляє у якомусь місті, то не лише городяни, а й жителі навколишніх сіл сходилися цілими юрмами, щоб послухати його проповіді.

Фра Антоніо боровся з єрессю. Але, на відміну від інквізиторів, які вогнем і мечем намагалися викоренити доктрини катарів і патаренів[5], він доклав великих зусиль, щоб лагідністю та переконанням повернути в лоно церкви християн, що похитнулись у вірі. Він не міг погодитися з тим, що за гріх єресі карали смертю.

4

"Подібно до того,— казав він,— як не підпалюють будинку, де є небіжчик, жалоба, похорон, так само не слід знищувати притулок, у якому сам бог конає під ударами, а особливо якщо ви сподіваєтесь, що він воскресне в славі. Проте, коли ви навіть певні, що єретик затнеться в своїх помилках, будьте до нього поблажливі, як поблажливий сам Господь. І подумайте про себе: як не завдасте ударів, то й не зазнаєте їх".

Ось так фра Антоніо повставав проти жорстокості інквізиторів. Він проповідував людям мир та милосердя. І частенько слово його западало в серця людей, і тоді вороги обіймали один одного, воєначальники дарували волю бранцям і надавали допомогу всім тим нещасним, чиї оселі вони щойно сплюндрували і лани спустошили, а багатії відмовлялись від нечесного надбання майна.

Особливо палко виступав брат Антоніо проти лихварства, і говорили, ніби він домігся заборони лихварства у багатьох містах Ломбардії.

В п'ятницю 23 квітня, в день святого Георгія, у Падуї було оголошено, що Святий (так падуанці називали фра Антоніо) завтра проповідуватиме на луці, яка лежить на захід від міста. Дороги були вже вкриті юрбами селян, які, несучи у кошиках хліб та фіги, йшли послухати фра Антоніо і доторкнутися, як пощастить, до його ряси.

Барбара покладала великі надії на Святого. Вона переконала себе, що, почувши проповідь брата Антоніо, її господар злагідніє до бідного люду і не буде домагатися від суддів вигнання майстра Дзеноне. Рано-вранці вона прийшла до сера Нікколо в спочивальню і почала доводити йому, як буде приємно й корисно послухати проповідь на луці. Він здався на її умовляння і надягнув на честь брата Антоніо своє найкраще вбрання — до речі, не таке вже й гарне.

Виходячи з дому, він побачив Плутона, що дерся по віконних гратах, і наказав служниці зачинити віконниці.

— Гляди, Барбаро,— сказав він,— щоб ця паскудна тварюка нічого в нас не поцупила.

Та вона заспокоїла його:

— Не бійтеся, мессере Нікколо, адже у нас немає ніяких харчів. Кіт вам скоріше притягне щось.

Старий та його служниця попрямували слідом за юрбою на луку, де вже зібралася сила-силенна люду. Жінки за звичаєм посідали на траві довкола високого помосту, з якого мав промовляти Святий. Чоловіки стовпилися позаду; їх було тисяч із тридцять. Сер Нікколо і Барбара насилу-насилу з допомогою міської варти пробралися крізь натовп до лав, де сиділи найшановаиші громадяни і доброзвичайні матрони. Люди

співали псалми і читали молитви. І коли з'явився Святий, єдиний подих любові вирвався з грудей усіх, хто зібрався на луці, немовби то були одні велетенські груди.

Святий зійшов на поміст.

Це був ще молодий, але весь розпухлий від водянки чоловік; він ледве носив своє важке тіло. Виснажений аскетичним життям і апостольськими трудами, змучений тяжкою недугою, яка роздула його тіло так, що воно, здавалося, от-от лусне, він коли й відчував біль, то зовсім від нього не страждав, а навпаки, впивався ним. Очі його пломеніли, мов свічки, на жовтому, як віск, обличчі. Він почав промовляти. Голос його, наче грім небесний, розносився по горах та долинах. Для проповіді він вибрав слова з Євангелія: "Там, де скарби ваші, там і серце ваше буде". Спочатку він у священному гніві докоряв багатіям, засуджуючи їх за черству душу та жорстоку вдачу.

— З гірким жалем,— казав він,— бачимо ми, як сильні світу цього, сидячи за трапезою, без міри п'ють вино зі своїх виноградників і глитають м'ясо, тоді як бідняки жалібно просять милостині біля їхнього порога. Та багатії не слухають їх, і тільки тоді, коли переситяться м'ясом Та вином, кидають вони братам-християнам недоїдки від своїх бенкетів.

Потім Святий заговоров про лихварів, які доводять до злиднів бідних ремісників, а коли все повідбирають, то виганяють їх з рідного міста. Він настрахав усіх, змалювавши картину справедливого суду божого, що впаде на голови злих багатіїв. Він пояснив слова святого письма: "Де скарби ваші, там і серце ваше буде".

— Горе зажерливому! — вигукнув він.— У тих, хто любить гроші більше за самого бога, серце вистрибне з грудей і опиниться поміж його золотом та коштовностями. Горе такому чоловікові! Почнуть шукати його серце і знайдуть його у скрині.

Почувши ці грізні слова, багатії зблідли, мовби над ними вдарив грім, а бідняки відчули, ніби їх скропила небесна роса. Навіть сер Нікколо стурбувався. Він кусав губи, чухав потилицю, як людина, чимось стривожена. Він вирішив покаятися, щоб не позбутися серця і не зазнати кари божої ні на цьому, ні на тому світі.

5

Проте слова Святого ковзнули по висхлій душі скнари, як дощ стікає по стрімкій скелі. Вернувшись після проповіді додому, сер Нікколо знову став жорстокою людиною з холодним серцем. І знову він думав лише про зиск та переслідування своїх нещасних боржників.

Зі сльозами на очах Барбара сказала йому:

— Як гарно промовляв Святий! Я й досі плачу, як подумаю про тих бідних багатіїв, чиї серця потраплять до скрині.

— Це справді страшне лихо. Боронь нас боже від такого! — відповів сер Нікколо.— Але тому, хто знає, чого він вартий, нема чого боятися. Я згоден, що Святий виголосив гарну проповідь. Однак він міг би сказати й іншу, нітрохи не гіршу, на слова: "Кесареві кесареве". Він міг би викликати сльози, розчулити серця, роз'яснюючи права кредиторів — такі, як найсвятіше, найвище право передачі векселя, вступ у володіння, утримання застави та інших земних благ у руках законних власників. Це теж слова з Євангелія — і досить повчальна річ.

Засмучена, що на її хазяїна так мало вплинули напучення Святого, Барбара, зітхаючи, пішла готувати вечерю.

Настав вечір. Сер Нікколо запалив смоляну свічку і відчинив свою скриню, ущерть наповнену золотими монетами і взятими під заставу коштовностями. Там були шлюбні обручки, єпископські персні, браслети, намиста, пряжки, хрести, зброя. Було тут і безліч розписок на

пергаменті. Ця скриня ніби вміщала маєтки й поля, виноградники й ліси, ставки і мармурові каменярні, карети й кораблі, віслюків і коней, череди худоби й отари овець, свиней і птицю, ткацькі майстерні з верстатами та самими ткачами, чинбарні, зброярні, кузні і навіть палаци з вежами. На кожному векселі стояла печатка боржника, що віддав своє добро в заставу серові Нікколо.

Тримаючи свічку в лівій руці, старий перебирав правою векселі: він шукав той, що лишив йому майстер Дзеноне, аптекар. Він хотів зняти з нього копію, перше ніж віддати його суддям, які мали складати вироки про вигнання боржників і конфіскацію їхнього майна на користь кредиторів.

Та в ту саму мить, коли рука сера Нікколо торкнулася розписки майстра Дзеноне, щось чорне вскочило у вікно, дугою перелетіло кімнату і, впавши на свічку, погасило її. У непроглядній темряві сер Нікколо відчув, як щось маленьке, волохате вчепилося йому в одежу і вп'ялося гострими пазурами у груди. Він подумав, що то диявол, і, переляканий, почав й усієї сили відбиватися. А те створіння, страшенно нявкаючи й пирхаючи, цупко трималось за груди сера Нікколо, роздирало йому шкіру крізь одежу і дряпало руки.

Подвоївши зусилля і закликавши на допомогу Матір Божу та всіх святих, сер Нікколо врешті скинув з себе напасника, і той упав просто в скриню й під брязкіт монет та коштовностей почав верещати нелюдським голосом щось схоже на страшні прокльони. Понад усе на світі сер Нікколо боявся, що його обікрадуть, а тому стрімголов кинувся до скрині й нахилився над нею. Та в ту ж мить він із жахом відсахнувся й кинувся геть, несучи на собі свого ворога, що вп'явся зубами йому в ніс. Сер Нікколо зойкнув від болю й переляку і мало не зомлів.

Почувши в кухні його крик, Барбара прибігла із свічкою. Ворог уже зник.

— Ану, мерщій давай свічку! — сказав сер Нікколо.— Хутчій! Я хочу знати, чи не поцупив чого у мене цей диявол.

І, засунувши голову в дорогоцінний ковчег, він почав доскіпливо оглядати свої скарби. Він переконався, що нічого не бракує, але помітив у скрині нову річ, яка його вжахнула. Це було серце — криваве, червоне серце.

— Моє серце! — заволав сер Нікколо.— Святий сказав правду! Моє серце в моїй скрині. Ось воно! Всі жили перерізані. Воно вже не б'ється. Невже воно ніколи не заб'ється? Серце мусить битися, а то яке ж то серце! Барбаро! Правда, правда! Диявол укинув його в мою скриню.

— Мессере Нікколо,— запитала служниця,— ви певні, що це диявол? А чи не був то ангел Господній?

— "Ні! Я відчув, що це диявол. Він був волохатий і з пазурами.

— А чи не сплутали ви пір'я на крилах із шерстю?

— Я не помітив ніяких крил. Проте він перелетів через кімнату. Це був диявол, Барбаро. Він лаявся й сопів, мов навіжений. Він подер на клапті мій одяг, уп'явся пазурами мені в груди, вирвав у мене серце й кинув його в скриню. Цей диявол заніс у пащі бозна-куди кінчик мого носа. А серце моє — ось воно, лежить у скрині поміж моїм золотом і векселями. Який жах! Поглянь, яке воно велике й гарне, яке червоне! Справжнє лев'яче серце! У мене вже нема серця в грудях, я, можна сказати, помер.

— Не побивайтеся так,— мовила Барбара.— Це, звісно, велике горе, проте, може, знайдуться й ліки. Майстер Дзеноне, аптекар,— учена людина. Він знає все нутро людське. У наших краях він єдиний зуміє вставити серце на місце. Він чоловік послужливий. Якщо ви повернете йому записку, то він уставить вам у груди серце.

На ті слова сер Нікколо заперечив:

— Хіба ж ти не знаєш, Барбаро, що він винен мені п'ятсот золотих скудо і, крім розписки, нічого не лишив у заставу?

— Ваша правда,— відповіла служниця.— Тоді доведеться вам залишитися без серця.

— Але ж як? Чи не буду я відчувати цієї вади? — запитав скнара.

— Боюся, що будете,— відказала Барбара.

Після довгих суперечок сер Нікколо погодився прийняти аптекаря. Барбара побігла до майстра Дзеноне й розповіла про всю пригоду. Дещо він уже знав, бо бачив, як його Плутон дременув з крамнички ковбасника Лотто Галленді з телячим серцем у зубах, а Лотто, наздогнавши кота, штрикнув його ззаду шпигувальною голкою. Від переляку та болю кіт підстрибнув на шість футів угору й ускочив прямісінько у вікно до сера Нікколо, одначе серця з зубів не випустив. З розповіді своєї приятельки майстер Дзеноне легко зрозумів, що впертий і хижий Плутон залишив здобич лише у скрині, і то тільки для того, щоб відгризти носа своєму ворогові.

Взявши баночку мазі й щипчики, майстер Дзеноне пішов до сера Нікколо, який, побачивши аптекаря, зібрався на силі й закричав:

— Не підходьте, не треба! Я почуваю, що серце вертається до мене. Воно вже починає битися. Я чую, як воно б'ється.

Барбара намагалася його переконати:

— То не серце б'ється зараз у ваших грудях, мессере Нікколо, бо серце ваше в скрині. То хвилювання.

Аптекар підтвердив її слова:

— Так, так, мессере Нікколо Беккіно, це не серце, це хвилювання.

Сер Нікколо дав себе переконати й дозволив своєму боржникові підійти. Він навіть погодився, на вимогу Дзеноне, розстебнути одежу і оголити груди.

Аптекар довгенько обмацував його та вистукував і нарешті сказав:

— Ось тут воно було, мессере Нікколо. Воно було тут неначе в своєму природному й законному житлі. У проміжку між вашим п'ятим і шостим ребром можна було помітити невелике коливання шкіри, щасливу ознаку його перебування.

— А зараз нічого не помітно? — запитав сер Нікколо.

— Анічогісінько,— відповів Дзеноне.— Немає коливання, бо й серця немає. Ваше серце, мессере Нікколо, жило в грудях, ніби пташка в клітці. А тепер клітка порожня. Помацайте грати, тобто ребра.

Дзеноне додав, зітхаючи:

— Тіло без серця — це клітка без пташки, млин без жорна, монастир без дзвона, лампа без гнота, пісочниця без піску, гаманець без грошей, дзвін без язика, арфа без струн, орган без труб.

— Сусіде, а чи не могли б ви мені вставити серце на місце? — запитав сер Нікколо жалібним голосом.

— Чом ні,— відповів аптекар.— Я ладен душею закластись, що зумію це зробити. Але для цього потрібно п'ятсот золотих скудо — на серцевий порошок. Я якраз вам дав розписку на таку суму. Ви тільки

поверніть її мені, і більше це вам не буде коштувати нічого, хіба що який срібняк, щоб я міг випити за ваше здоров'я.

Сер Нікколо спочатку не погодився, заявивши, що його грабують і що він проживе й без серця.

— Я переконався,— сказав він,— що багато речей, котрі вважаються необхідними, зовсім не такі, і як утратиш їх, то бачиш, що вони були зайві.

Проте, відчуваючи велику кволість, яку він приписував утраті серця, він усе ж запропонував хірургові п'ятсот золотих скудо. Майстер Дзеноне почав божитися, що за таку ціну йому самому доведеться доплачувати, та скнара надумав новий спосіб.

— Який же я дурень, що просив у вас помочі! — закричав він.— Святий поставить мені серце на місце задарма. Завтра ж таки розшукаю фра Антоніо.

— Авжеж, він нічого не візьме з вас для себе,— відказала Барбара,— тільки примусить вас спалити всі ваші розписки. Саме цього він вимагає від усіх позикодавців, перш ніж їх вислухати.

Ще довго сперечався сер Нікколо, та нарешті він таки порозумівся з аптекарем. Майстер Дзеноне отримав розписку і поставив на місце серце скнари. Він зробив це в темряві, за допомогою мазі, промовляючи магічні слова.

Тільки-но сер Нікколо Беккіно заснув у ліжку зі своїм серцем в грудях, як Барбара, його служниця, мерщій побігла до аптеки майстра Дзеноне Мінуто. Там він їй віддячив поцілунком. Плутон поглядав на них спокійно й поважно.

Майстер Дзеноне сказав йому:

— Кожен знає, що ти диявол, але тут ти допоміг статися чудові, яке провістив Святий. Тут є над чим подумати. Як на мене, то я вважаю, що бог і той, другий, зрештою помиряться на небі. А зараз про це краще не говорити.

[1] Подеста — мер, міський голова в італійських містах.

[2] Діоскорід (I ст. н. е.), Гален (130—200) — давньоримські лікарі.

[3] Ереб — у грецькій міфології персоніфікація мороку.

[4] Фра — брат (іт.).

[5] Доктрини катарів і патаренів — середньовічні релігійні єресі.